A gazdálkodók képzettsége és a tanácsadás

Székely Erika

Kulcsszavak: szakképzettség, szakismeret, szaktanácsadás, kihívások, ismeretátadás.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A magyarországi gazdálkodók az EU 27 tagállama közötti képzettségi rangsorban a 19. helyet foglalják el. Ezért rendkívül fontos a tanácsadás igénybevételének szorgalmazása. A gazdálkodók leginkább a falugazdász-hálózat és az alapanyag-forgalmazók képviselőivel tartanak kapcsolatot, jórészt az adminisztratív tennivalók miatt. A termelési-technológiai tanácsadást gyakorlatilag az inputanyag-forgalmazók látják el, ami erős konkurenciát jelent a névjegyzéki szaktanácsadásnak. A szaktanácsadási rendszer szereplőinek elsődleges feladata a tanácsadás piaci keresletének bővítése.

A TERMELŐK FELKÉSZÜLTSÉGE

Napjainkban a gazdaságtan négy termelési tényezője (munka, természeti tényezők, tőkejavak, vállalkozó) egyre gyakrabban egészül ki egy ötödik, a termelést szolgáló tényezővel, amely nem más, mint a tudás, az információ, melyet a tudományos kutatás termel, és az oktatás teremti meg megértésének, befogadásának, alkalmazásának, valamint továbbfejlesztésének szubjektív feltételeit, míg a korszerű számítástechnika és kommunikációtechnika pedig biztosítja gyors és korlátlan terjedését. *Az információhiány* jelentősen hozzájárul a termelés veszteségességéhez, ami *kihat a teljes agrárvertikumra* a termelői kapacitásokról, az árualapokról vagy a piaci lehetőségekről szóló ismeretekben tapasztalható elégtelenségek miatt. *Székely és Pálinkás (2007)* szerint a piaci mozgások, tendenciák alapos ismerete nélkül napjainkban nem lehet mezőgazdasági tevékenységet folytatni. *Pető – Nagy (2002)* szerint hazánkban „jellemző probléma, hogy sok gazdálkodó nem képes az információkhoz segítség nélkül hozzájutni, mivel az információk köre, illetve megfelelő csatornái nincsenek jól kiépítve".

A *hazai termelők vajon előnyben vagy hátrányban vannak* ismereteik, szakképzettségi szintjük tekintetében versenytársaikhoz képest? A hazai *Gazdaságszerkezeti Összeírások (2003, 2005, 2007)*, valamint a *2010. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás* előzetes adatai szerint a hazai termelők szakmai felkészültségének emelése aktuális, mert a 2003–2010 közötti időszakot vizsgálva látható az 1. táblázatból, hogy a gazdálkodók képzettsége hiányos. Természetesen a többéves gyakorlati tapasztalat többet is érhet egy betanult tudáshalmaznál, de egyetértve *Székellyel és Pálinkással (2007)* a tervezés, a megfelelő stratégiák kidolgozása, az értékesítés, az értékesítési csatornákról, a finanszírozási kérdésekről való döntés napjainkban elképzelhetetlen korszerű szakismeretek, aktuális információk megszerzése nélkül, melyek azonban gyorsan elévülnek, amit nem pótolhatnak az értékes gyakorlati tapasztalatok.

1. táblázat

A mezőgazdasági képzettség alakulása az egyéni gazdaságvezetők körében

(M.e.: %)

Évek	Mezőgazdasági képzettség					
	nincs	gyakorlati tapasztalat	alapfok	középfok	felsőfok	összesen
Összes egyéni gazdaságban						
2003	8,5	79,1	4,8	5,5	2,1	100,0
2005	7,8	79,8	4,9	5,6	1,9	100,0
2007	11,2	75,6	5,7	5,6	1,8	100,0
2010	9,1	76,8	5,3	6,1	2,7	100,0
Értékesítésre termelő gazdaságokban						
2003	4,7	67,5	8,0	12,1	7,6	100,0
2005	4,9	68,5	8,8	12,2	5,5	100,0
2007	6,3	65,3	9,9	12,5	6,0	100,0
2010	4,6	64,3	9,6	13,6	7,8	100,0

Forrás: KSH adatszolgáltatása alapján

Az 1. táblázatból megállapítható, hogy a szakmai ismeretek szükségességét és jelentőségét a piaci versenyben részt vevő értékesítésre termelő egyéni gazdaságok vezetői ismerik fel inkább, hiszen a teljes sokaságnál kedvezőbb szakismereti arányokkal jellemezhetők. Esetükben is meghatározó a gyakorlati tapasztalat, ugyanakkor több mint kétszer magasabb körükben a szakképzettséggel rendelkezők aránya, és míg a szakképzetlenség csökkenő, addig a szakképzettség növekvő tendenciát mutat. A statisztika szerint a gazdaságvezetők kora és a gazdaságok mérete pozitív összefüggést mutat a szakismerettel, ugyanis a fiatalabb (45 év alatti) gazdaságvezetők, valamint a nagyobb méretű gazdaságok felé haladva kedvezőbbek a szakképzettségi mutatók.

A *gazdálkodók szakmai felkészültségét tekintve,* a tagországokkal összehasonlítva *hazánk* nem tartozik a sereghajtók közé (2. táblázat). A termelők szakismeretei *a legkedvezőtlenebbek Romániában, Bulgáriában, Cipruson, Görögországban és Máltán*, ahol a teljes gazdálkodói réteg több mint 90%-a csupán gyakorlati tapasztalattal rendelkezik. Hazánkban is rosszabb ez az arány az uniós átlagnál, viszont kedvezőnek mondható, hogy a közép- és felsőfokú szakképzettség az EU-27 átlaga szerint, az újonnan csatlakozott tagországok átlagával összehasonlítva pedig a fölött alakul.

A rendelkezésre álló adatok jól mutatják, hogy összességében javulni látszik a képzettségi szint az unióban (3. táblázat).

A 3. táblázat szerint kivétel nélkül, minden vizsgált tagországban csökkent a csak gyakorlati tapasztalattal rendelkező gazdálkodók aránya, és Ausztriát kivéve nőtt az alapfokú képzettségűeké. Magyarországon kedvezőbb a helyzet, mert miközben a két említett szint csökkent, közel egyötödével nőtt a közép- és felsőfokon képzettek aránya. Ennek ellenére hazánkban még sok a tennivaló a gazdák felkészítését illetően, hiszen a tagországok között felállított rangsorban hazánk a 19., 25., 14., átlagosan a 19. helyen található.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az uniós statisztikai adatközlés a *KSH Gazdaságszerkezeti Összeírásában* szereplő mezőgazdasági tevékenységet folytatók teljes körét figyelembe veszi, miközben azoknak csak egy része végez árutermeléssel egybekötött mezőgazdasági tevékenységet. Az árutermelést is folytató gazdaságokat tekintve, mint azt a hazai statisztika is megmutatta, a helyzet kedvezőbb – ezen gazdálkodók több mint negyede már rendelkezik valamilyen agrárképzettséggel –, ami már meghaladja az EU-15 átlagát.

2. táblázat

A tagországok gazdálkodóinak szakmai felkészültsége, 2005

Ország	Gyakorlati tapasztalat		Alapfok		Közép- és felsőfok		Összesített rangsor
	aránya, %	rangsor	aránya, %	rangsor	aránya, %	rangsor	
Németország	31,5	2	22,9	5	45,6	1	1
Belgium	52,3	6	23,8	4	23,9	6	2
Ausztria	51,9	5	19,7	8	28,4	4	3
Luxemburg	44,1	3	13,9	13	42,0	3	4
Hollandia	28,5	1	66,6	1	4,9	18	5
Csehország	55,3	7	19,6	9	25,2	5	6
Franciaország	45,7	4	11,0	17	43,4	2	7
Lengyelország	61,5	10	22,2	6	16,3	10	8
Finnország	59,4	9	32,7	3	7,9	15	9
Dánia	55,5	8	39,4	2	5,0	17	10
Lettország	65,9	11	12,2	14	21,9	8	11
Svédország	66,4	12	15,6	12	17,9	9	12
Írország	69,3	15	16,9	11	13,8	11	13
Litvánia	69,1	14	19,1	10	11,8	13	14
Észtország	67,1	13	10,5	18	22,4	7	15
Szlovénia	72,0	16	21,2	7	6,8	16	16
Egyesült Királyság	76,8	17	11,0	16	12,2	12	17
Szlovákia	85,4	18	11,2	15	3,4	19	18
Magyarország	*86,6*	*19*	*4,9*	*25*	*8,5*	*14*	*19*
Portugália	88,2	20	10,5	19	1,3	21	20
Olaszország	88,8	21	8,2	21	3,1	20	21
Spanyolország	89,5	22	9,2	20	1,3	22	22
Románia	92,6	23	6,3	22	1,0	23	23
Ciprus	93,6	24	5,8	23	0,6	25	24
Görögország	94,6	25	5,1	24	0,3	26	25
Bulgária	94,7	26	4,3	26	1,0	24	26
Málta	99,5	27	0,3	27	0,2	27	27
Unió-27 átlag	*80,0*	-	*11,4*	-	*8,5*	-	-
Unió-15 átlag	*77,5*	-	*11,6*	-	*10,9*	-	-
Unió-12 átlag	*81,8*	-	*11,3*	-	*6,9*	-	-

Forrás: Eurostat Farm Structure Servey adatai alapján saját számítás

Kiemelkedő mutatókkal rendelkezik Németország, Franciaország és Luxemburg, ahol a gazdálkodók majdnem fele közép- vagy felsőfokú szakmai képzettséget szerzett. Ebben vélhetően szerepet játszik, hogy ezekben az országokban jellemzően mezőgazdasági szakképzettséghez kötik a földvásárlást.

A szakmai továbbképzés felismerésének erősítését, a gazdálkodók tudatfor-

3. táblázat

A mezőgazdasági képzettségi szintek arányainak változása 2000–2005 között

Országok	Változás, 2000 = 100%		
	gyakorlat	alapfok	közép- és felsőfok
Ausztria	-8,3	-9,6	17,9
Egyesült Királyság	-0,1	0,3	-0,2
Belgium	-5,9	0,0	5,9
Dánia[1]	-15,1	28,5	-13,3
Finnország	-6,4	4,6	1,8
Görögország	-2,5	2,3	0,2
Hollandia	-7,5	8,2	-0,6
Írország	-6,0	5,2	0,9
Lettország	-4,1	3,6	0,5
Luxemburg	-4,5	0,8	3,7
Magyarország	-6,6	-4,2	-8,4
Németország	-11,1	2,7	8,4
Olaszország	-3,2	2,9	0,2
Portugália	-5,6	5,2	0,4
Spanyolország	-4,5	4,1	0,4
Szlovákia	-0,8	4,5	-3,7

Megjegyzés: Az uniós adatbázis csak az itt szereplő tagországokra vonatkozóan tartalmazott 2000. évi adatokat. Magyarország esetében a 2003-as adatokat használtuk, mivel az uniós módszertan szerinti csoportosítás azzal egyezett meg.
Forrás: EUROSTAT Farm Structure Servey adatai alapján saját számítás

málásának igényét támasztja alá *Székely és Pálinkás (2007)* felmérése, mely empirikus módszerrel, országonként 200 gazdaság kérdőíves megkérdezésével vizsgálta Hollandia, Lengyelország, Németország, Spanyolország, valamint hazánk gazdálkodóinak – többek között szakmai ismereteinek – jellemzőit. A szerzők megállapították, hogy a vizsgált hazai gazdálkodóknak csak alig 15%-a vesz részt szakmai továbbképzéseken, míg például Hollandiában a gazdálkodók kétharmada, Lengyelországban egyharmada továbbképzi magát. Ezzel egyidejűleg a többiek elegendőnek tartják korábban megszerzett ismereteiket a gazdálkodás folytatásához. A szerzők megállapították továbbá azt is, hogy a magyar gazdálkodók kétharmada más gazdálkodóktól, illetve a nyomtatott sajtóból jut új információkhoz, jellemző még a saját adatgyűjtés és a televíziós, rádiós műsorokon keresztül, valamint a szakkönyvekből történő informálódás is. Spanyolországban szintén a gazdálkodói körben terjedő információáramlás aránya a legmagasabb, ugyan-

[1] A Dán Statisztikai Hivatal szerint a 2000. évre vonatkozó adatok megbízhatatlanok, így a rájuk vonatkozó változás nem vehető figyelembe az elemzés során.

akkor Hollandiában és Lengyelországban a gazdálkodók több mint 80%-a szaktanácsadók segítségével jut a legújabb információk birtokába. Talán ennek is köszönhető, hogy nálunk a vizsgált gazdálkodók háromnegyede szembesült termékei értékesítése során nehézségekkel (piaci ár, termékminőség), míg ilyen jellegű problémával a többi vizsgált ország gazdálkodóinak alig ötöde találkozott. Ennek részben az az oka, hogy gazdálkodóink alig ötöde alkalmaz valamilyen minőségbiztosítási rendszert (ugyanez a lengyeleknél 68%, a spanyoloknál 75%, a hollandoknál 82%), a probléma további forrása, hogy gazdálkodóink alig több mint harmada rendelkezik már a termelés megkezdése előtt biztos értékesítési csatornával. Ugyanez a többi vizsgált országban 47–76% közötti.

A hazai értékesítési problémák okai között vélhetően az is szerepet játszik, hogy a gazdálkodók még mindig ellenérzésekkel viseltetnek a különböző formájú együttműködésekkel, szövetkezésekkel szemben (a 10%-ot sem éri el ez az értékesítési forma a vizsgált gazdaságokban). Ugyanakkor *az együttműködés hatékonyságát bizonyíthatja* számunkra, hogy miközben *Spanyolország* vizsgált gazdálkodói rendelkeztek a legalacsonyabb iskolai végzettséggel, alig 18%-uk szembesült értékesítési nehézségekkel, ami vélhetően annak is köszönhető, hogy ezen gazdálkodók több mint fele szövetkezeti értékesítési csatornával rendelkezett! A felmérés jól mutatja, hogy az információ hiánya milyen lemaradást okozhat versenytársainkhoz képest, emiatt a jövőben kiemelt jelentőséggel szükséges kezelni a gazdálkodók felkészültségének növelését.

A szakmai szint emelésében a legtöbb tagországban fontos szerepet játszik a mezőgazdasági szaktanácsadói rendszer. A mezőgazdasági tanácsadás, szaktanácsadás jól kidolgozott és hatékonyan működő rendszere – a nemzetközi tapasztalatok szerint – nagyban hozzájárul a gazdálkodók szakmai ismereteinek bővítéséhez, ezzel a hatékony gazdálkodás megteremtéséhez, ami versenyképessé teszi a termelőt a hazai és külföldi társaival szemben.

A szaktanácsadás az ismeretek átadásával oktatási tevékenységként is felfogható *(Kozári, 2000)*, és a statisztikai adatok tükrében *jelentős szerepe van* és lesz a hazai *gazdálkodók versenyképességének fokozásában. Ehhez* azonban *alapvető, hogy a gazdák ismeretszerzési igénye keresletként megjelenjen a piacon.* A szolgáltatás igénybevétele ugyanis *hazánkban* nem elég széles körű. Még ha meg is van az igény az ilyen jellegű szolgáltatásra, az érintettek szerint az *ma még nagyon alacsony fokon jelentkezik* a piacon. Meg kell tehát vizsgálni, hogy milyen *lehetőségek* vannak *a kereslet bővítésére*, és ebben sokat segíthet, ha megnézik, hogyan csinálják ezt mások.

Pulay (2009) szerint a felnőttképzés fejlesztésének elengedhetetlen követelménye a keresletvezérelt piac kialakítása, melyet a kormányzat többféle módon is segíthet. Egyrészt a legfontosabb ismeretek és kompetenciák megszerzését minél rövidebb időn belül lehetővé tevő *képzési struktúra* létrehozásával. Másrészt megfelelő információszolgáltatás megszervezésével, *tájékoztatási hálózat* létrehozásával, ami a mezőgazdaságban egy hatékonyan működő agrártanácsadói rendszer lehet. Harmadrészt pedig *közés magánfinanszírozás összekapcsolásával*, a közös érdekeltség megteremtésével. *Cser (2001)* szerint „a hosszú távú szaktanácsadás alapja a szakszerű adatgyűjtés és adatszolgáltatásra alapozott tevékenység. A leghatékonyabb mód pedig a

tanácsadás és a továbbképzés igény szerinti kombinációja".

A SZAKTANÁCSADÁS IGÉNYBEVÉTELE A HAZAI GYAKORLATBAN

Az *AKI-ban* 2010-ben készült, a cikk alapját képező tanulmányban[1] szerzőtársammal 43 fő 26 és 63 év közötti gazdálkodót (főleg őstermelőket) kérdeztünk a tanácsadási szolgáltatásokról Budapest agglomerációjában található három települést érintve: *A mintaszám alapján* a felmérés nem tekinthető reprezentatívnak, és természetesen *nem vonhatók le az ország egészére jellemző általános tendenciák, azonban jelzésértékűek a hiányosságokat tekintve*. A vizsgálat jellemzően árutermelést folytató főállású termelőket érintett. A gazdálkodók általános képzettsége jellemzően alapfokú (56%) volt, és csak alig 7%-uk rendelkezett felsőfokú képesítéssel. A mezőgazdasági felkészültségük ennél kedvezőtlenebbnek mutatkozott, ugyanis 17%-uknak alapfokú (7 fő), 23%-uknak középfokú (10 fő), és csak 5%-uknak (2 fő) volt felsőfokú mezőgazdasági képzettsége, míg a teljes sokaság háromnegyede többéves gyakorlati tapasztalatról számolt be. *A megkérdezettek nem zárkóztak el az ismeretbővítés lehetőségétől, ugyanakkor ezért anyagi áldozatot csak kevesen vállalnának.*

A beszélgetésekből kiderült, hogy *a gazdálkodók hiányos ismeretekkel rendelkeznek a mezőgazdasági tanácsadásban részt vevő szervezetekről, és kapcsolatuk is hiányos azok képviselőivel.* Az ügyfélszolgálati kamarai tanácsadást tekintve súlyos probléma, hogy a megkérdezettek többsége úgy tudta, hogy azt csak a kamarai tagok vehetik ingyenesen igénybe, ami véleményünk szerint a szolgáltatási oldal tájékoztatási tevékenységének hiányát mutatja. Összességében a megkérdezettek *a falugazdász-hálózaton és az inputanyag-forgalmazók körén kívül gyakorlatilag nem tartanak kapcsolatot más szervezettel.* Ez azonban a szolgáltatói oldal alacsony aktivitásának is köszönhető. Annak ellenére, hogy a névjegyzéki szaktanácsadók megélhetése, hasonlóan a termékforgalmazókéhoz, a piac függvénye, a tapasztalatok szerint mégsem keresték meg a gazdálkodókat. Ennek oka legfőképpen, hogy a szaktanácsadók csak mellékfoglalkozásban, jövedelemkiegészítésként végzik a tanácsadást. *Az inputanyag-gyártók és forgalmazók* tanácsadói tevékenységét nem tekintjük a hagyományos értelemben vett – ismeretbővítési célt szolgáló – szaktanácsadás szereplőinek, ugyanakkor, mint azt a gyakorlat mutatja, a térítésmentes tanácsadás mellett *a hazai névjegyzéki szaktanácsadás egyik legnagyobb versenytársát jelenti.*

A tanácsadói szolgáltatás igénybevétele által megszerzett előnyt, hasznot a megkérdezettek különböző módon ítélték meg. *A falugazdász-hálózat tanácsadási szolgáltatása* által a megkérdezettek ugyan informáltabbak lettek és időt takarítottak meg, könnyebben tudtak dönteni egy-egy gazdaságot érintő újabb kérdésben, *a gazdaság eredményeire* véleményük szerint közvetlenül nem volt hatása a kapott tanácsoknak. *Az inputanyag-gyártók*, forgalmazók tanácsadásának hatására viszont az informáltság növekedése, az időmegtakarítás, a könnyebb döntéshozatal mellett már *a termékeik minőségében, mennyiségében* (ezáltal az értékesíthetőségének a biztonságára, esetleg áttételesen az árbevételre) *is pozitív hatást véltek felfedezni.*

[2] *Székely Erika – Halász Péter:* A mezőgazdasági tanácsadás intézményi feltételei és működési tapasztalatai. Agrárgazdasági könyvek, AKI, 2010, 97 p.

A SZAKTANÁCSADÁSI IGÉNY BŐVÍTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

A tapasztalatok szerint szoros összefüggés mutatkozik a gazdaság mérete és a szaktanácsadás iránti igény felmerülése, valamint a szolgáltatás formája között. A *legkisebbek* – zömében a kötelező regisztráció, a területalapú támogatás igénylése miatt – *a falugazdászokat keresik*, az ingyenes tanácsadást igénylik. A *névjegyzéki, térítéses és támogatott szaktanácsadást leginkább a közepes méretű gazdaságok* vezetői keresik. *A nagyobb méretű gazdaságokban* egyre gyakoribb, hogy *saját* alkalmazottként a különböző szakterületekhez értő *tanácsadót foglalkoztatnak*. Egy-egy *speciálisabb szakterületen* azonban, mint például a növényvédelem, *az ügyfélkör* sokkal *kiegyenlítettebb*, nincs összefüggésben a gazdaság méretével.

A kutatásban megkérdezett gazdálkodók zöme az alacsony szaktanácsadási igény okaként elsősorban a szolgáltatói oldal szereplőinek tevékenységéről való tájékozatlanságukat, a bizalom, az idő és az anyagi források hiányát jelölték meg. A megkérdezettek úgy vélték, hogy az ingyenes tanácsadás által informáltabbak lettek az uniós előírásokkal kapcsolatban, valamint időt takarítottak meg és könnyebben tudtak dönteni egy-egy gazdaságot érintő újabb kérdésben, ugyanakkor a gazdálkodás eredményességére nem volt közvetlen hatással. Ezzel szemben az inputanyag-gyártók, forgalmazók tanácsai az említett hasznokon túl a termékminőségre és mennyiségre, azon keresztül pedig az árbevételre is pozitív hatással voltak.

Több uniós támogatás pályázati feltétele bizonyos kötelezően előírt képzésen való részvétel. Főleg az idősebb gazdálkodók számára viszont terhet jelent ez a követelmény. A megoldás választási lehetőség bevezetése: a gazdálkodó vagy részt vesz a tevékenységéhez szükséges kötelező képzésen, vagy szaktanácsadói szolgáltatást vesz igénybe meghatározott ideig, ami uniós forrásból finanszírozott 80%-os díjtámogatásban részesülhet. Ezzel elősegítik a szakmai ismeretek növelését és segítik a szaktanácsadás igénybevételének kiszélesítését, terjesztését, a kereslet bővülésére.

A szaktanácsadás igénybevételének hatásos ösztönzését a gazdálkodás sikerekkel mérhető *pozitív tapasztalatai jelentik*, a jól bevált, bizonyítottan *eredményes megoldások széles körű megismertetése révén*. *Swanson (1984)* megfogalmazása szerint minden tanácsadói munka célja megtanítani az embereket a vidéki életre, valamint arra, hogy elsősorban önerőből, minimális állami támogatást igénybe véve hogyan emelhetik életszínvonalukat (idézi *Kozári, 2000*). Ehhez azonban hazánkban a gazdálkodók szemléletváltása is szükséges.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Cser J. (2001): Regionális agrár-szaktanácsadó hálózat modelljének kialakítása és működésének tapasztalatai az északnyugat-magyarországi régióban. PhD értekezés. 125 p. Keszthely. – (2) Farkasné Fekete M. – Molnár J. (2006): Mikroökonómia. Szaktudás Kiadó, Budapest, 23-24. pp. – (3) Kozári J. (szerk., 2000): Szaktanácsadás a mezőgazdaságban. Dinasztia Kiadó, Budapest, 326 p. – (4) Pető K. – Nagy G. (2002): A mezőgazdasági szaktanácsadás szerepe a vidékfejlesztésben. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok, Szaktanácsadási és Vidékfejlesztési Szekció, Debrecen, 500 p.– (5) Swanson, B. (1984): Agricultural Extension. FAO, Rome, In: Kozári J. (szerk., 2000): Szaktanácsadás a mezőgazdaságban. Módszertani Útmutató. Dinasztia kiadó, Budapest, 9. pp. – (6) Székely Cs. – Pálinkás P. (2007): A hazai mezőgazdasági vállalkozások menedzsmentje európai összehasonlításban. Gazdálkodás, 6. sz. 3.-15. pp. – (7) Székely E. (2009): Nemzedékváltás a mezőgazdaságban. AKI Információs Kiadvány, 2. sz., Budapest, 66 p. – (8) Székely E. – Halász P. (2010): A mezőgazdasági tanácsadás intézményi feltételei és működési tapasztalatai. Agrárgazdasági Könyvek, AKI, 97 p.

TARTALOM

Csete László: A vidék és az agrárgazdaság felemelkedéséről 231

Biró Szabolcs – Kapronczai István – Székely Erika – Szűcs István: A Nemzeti Vidékstratégia a mezőgazdasági vízgazdálkodás és az öntözésfejlesztés tükrében 245

Marselek Sándor – Takácsné György Katalin: A vidék fejlesztésének stratégiája 251

TANULMÁNY

Mészáros Sándor: Nemnövekedés: egy új gazdasági paradigma európai fejleményei 259

Seres Antal – Felföldi János – Szabó Márton: Hazai zöldség-gyümölcs TÉSZ-ek kisárutermelőket integráló szerepe a nagy kereskedelmi láncoknak történő értékesítésben 266

Jankuné Kürthy Gyöngyi – Juhász Anikó – Stauder Márta – Tunyoginé Nechay Veronika: A kereskedelmi márkák hatása az élelmiszer-termékpályán 285

Fehér István – Kujáni Katalin Olga: A vidéki hálózatok tevékenysége az Európai Unióban, kételyek és esélyek 296

Kozák János: A hízott liba- és kacsamáj termelése, valamint piaci kihívásai 309

Székely Erika: A gazdálkodók képzettsége és a tanácsadás 317

SZEMLE

Szabó Gábor: Kapronczai István: A magyar agrárgazdaság az EU-csatlakozástól napjainkig 324

KRÓNIKA

Csete László: Köszöntjük Glatz Ferenc akadémikust! 326

Takácsné György Katalin: Fiatal Közgazdászok Országos Találkozója 329

Felhívás angol nyelvű különkiadásra! 258

Summary 331

Contents 335